G. IBRĂILEANU — ISTORIC LITERAR

DE

L. VOLOVICI

G.Ibrăileanu a fost unul dintre istoricii noștri literari cu conștiința limpede a domeniului său, preocupat să delimiteze teoretic obiectivele istoriei literare și să construiască, în lumina unei concepții clare, o sinteză originală a evoluției literaturii noastre.

El are, mai întîi, numeroase teoretizări asupra conceptelor de *istorie și critică literară* și a raportului dintre ele, referiri la obiectul și metodele lor [1]. Făcute cu prilejuri diferite și la mari intervale de timp, cu tonul obișnuit de dezbatere pasionată, deseori polemică, ele se încheagă, totuși, într-o concepție unitară, reluată și dezvoltată mereu, confruntată cu sistemele critice ale unor teoreticieni de prestigiu, străini.

Concepția lui Ibrăileanu despre critica și istoria literară ar putea fi reprezentată prin cercuri concentrice. În mijloc se află scriitorul și opera sa, considerate ca o unitate. Cercetarea operei este domeniul *criticii estetice* („O operă se definește prin caracterele ei, și un scriitor prin caracterele tuturor operelor sale. Cercetarea acestor caractere e critica estetică. Pentru aceasta ajunge estetica" [2]). Dar această operă trebuie explicată, ea are o *cauză* în psihologia scriitorului; intrăm, adică, în domeniul *criticii psihologice* („Cauza esteticii stă în psihologia scriitorului; așadar, dacă voim să ne scoborîm la cauză, trebuie să facem psihologie" [3]). Biografia (ereditate, mediu) ar reprezenta momentul următor al investigației. Studierea mediului duce la *critica sociologică*. Acestea ar fi, după Ibrăileanu, componentele *criticii complecte*, cu mențiunea că în practică, criticii realizează (după temperamen-

[1] Adrian Marino, *Obiectul și metoda criticii literare la G. Ibrăileanu*, în „Viața românească", XIX (1966), nr. 3.

[2] *Complectări*, în „Viața românească", XVII (1925), nr. 4, p. 77.

[3] *Idem*, p. 77.

BDD-A1569 © 1967 Editura Academiei

Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:54:08 UTC)

tul și talentul lor, notează în alt loc) numai un anumit fel de critică. Drept exemplu de critică completă, Ibrăileanu numește studiul său despre Brătescu-Voinești, la care se pot adăuga, prin însumare, studiile despre Eminescu și Caragiale.

Istoria literară, după concepția lui Ibrăileanu, reprezintă ultimul cerc, ultima fază a acestui proces critic, care nu poate fi, prin urmare detașată, ruptă de celelalte faze ale criticii literare. Deosebirea este că, în cazul istoriei literare, „obiectul analizei" devine nu individualitatea scriitorului, ci, dimpotrivă, „ceea ce este comun la o sumă de scriitori", încadrarea lor în școli, curente, epoci"[4]. (De menționat că Ibrăileanu este mereu conștient că diviziunile sale sînt doar o schemă, rezultată din simplificare și reducere la esență și nicidecum o realitate existentă în stare pură, precis delimitată). În cursul său de istoria literaturii române moderne, precizează „...în studiul nostru, am făcut și critică literară și istorie literară" (p.1). Istoricul literar devine astfel un critic literar în faza confruntării, ordonării și sintetizării valorilor[5]. Îmbinarea criteriului estetic (sau a criticii estetice, cum o numește el) cu cel psihologic, istoric și sociologic în istoria literară îl situează pe Ibrăileanu într-un punct avansat în critica noastră literară.

„Prin critica științifică — spunea Ibrăileanu studenților — se înțelege critica tuturor cauzelor"[6]. Determinismul, raporturilor de cauzalitate sînt factori esențiali în gîndirea critică a lui Ibrăileanu și, fără îndoială, lecturile marxiste din tinerețe și influența lui Taine și Gherea au avut un rol hotărîtor[7]. Dar trebuie observată desprinderea treptată și sigură a criticului de tezele gheriste, în puncte esențiale ale concepției sale despre evoluția literaturii și cauzele ei[8].

Mai întîi, în privința raportului dintre scriitor și societate, problemă socotită de Ibrăileanu mai mult de sociologie decît de istorie literară, el aduce la teza lui Gherea corectivul factorului ereditar și temperamental, din care scoate, după cum se știe, prin confruntarea cu un anumit mediu, teoria „selecției", văzută și aceasta pe plan sociologic[9]. Raportul dintre societate și scriitor este de „selectare" și mai puțin de determinare, mai ales, în cazul unui scriitor mare, cu personalitate puternică, văzut ca reprezentantul cel mai de seamă al unei epoci sau al unei categorii sociale. În el, „se

[4] *Complectări*, în „Viața românească", XVII (1925), nr. 4, p. 78.

[5] Raportul dintre critică și istorie literară formulat de Ibrăileanu este asemănător cu cel întîlnit în prefața la *Istoria literaturii române* a lui G. Călinescu: „Critică și istorie literară sînt două momente ale aceluiași proces. Nu poți fi critic fără perspectivă istorică, nu poți face istorie literară fără criteriu estetic, deci fără a fi critic (p. 6).

[6] *Curs de Istoria literaturii române moderne, Epoca Eminescu*, p. 256.

[7] Al. Dima, *Concepția despre artă și literatură a lui G. Ibrăileanu*, 1956.

[8] Adrian Marino, *articolul citat*.

[9] *Literatura și societatea*, în „Viața românească", VII (1912), nr. 7—8, p. 153.

BDD-A1569 © 1967 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:54:08 UTC)

grupează, se sintetizează însușirile mulțimei din care face parte și ale cărei aspirații și sentimente le exprimă" [10].

Apartenența la o clasă socială nu determină nemijlocit opera cum credea Gherea, ci contribuie la formarea scriitorului: „Eu sunt unul din acei care dau importanță clasei din care face parte scriitorul „pentru că numai în chipul acesta putem ști primele impresii ale mediului, exercitate atunci, cînd omul e impresionabil, numai așa putem explica psihologia unui om: în ce împrejurări a crescut, ce a văzut, ce i s-a istorisit, ce limbă a auzit, ș.a.m.d." [11].

În același curs el afirmă categoric: „Literatura e ceva autonom, cu toate că e influențată de cauze fizice, istorice, economice, dar aceste cauze nu le vom studia chiar în literatură" [12].

Dezacordul față de Gherea în aceeași chestiune e evident în caracterizarea pe care i-o face în *Note și impresii*: „Raportul dintre operă și mediu, Gherea l-a conceput prea mult ca un raport de cauzalitate — conținutul operei ca efect al mediului — în loc să vadă în acest raport mai mult un paralelism" [13]. În schimb, cînd este vorba de caracterizarea unei *epoci literare*, mediul social capătă un rol hotărîtor, reflectat în explicarea *sociologică* și *istorică* a epocii literare respective: „...cînd voim să tratăm despre epoci, după ce le definim — definind temperamentul literar al epocei, sîntem nevoiți să ne adresăm mediului, să facem sociologie, dacă voim să înțelegem cauza fiecărei epoci în parte, a fizionomiei ei, și cauza apariției și succesiunii epocilor ca și a deosebirilor dintre ele — problemă capitală în istoria literară" [14]. De aceea își va considera, în același articol, propria sa cercetare, *Spiritul critic...*, „operă mai mult de istorie și sociologie", desigur în înțelesul de componente importante ale istoriei literare.

Epoca literară ar fi, în esență, predominarea unui temperament („clasicismul și romantismul, de pildă, sînt în ultimă analiză, două temperamente deosebite") [15], iar din punct de vedere istorico-literar, „un spațiu de timp umplut cu un fel de literatură, cu o tendință și cu un aspect literar anumit..." [16].

Ce loc ocupă biografia în istoria literară, așa cum o concepe Ibrăileanu? Opera ne-o explicăm, am văzut, prin psihologia autorului, care, la rîndul ei, poate fi cunoscută prin studierea biografiei. Ibrăileanu s-a ferit, mergînd pînă la neîncredere în mijloacele cercetării biografice, să facă o relație directă între momentele din

[10] *Cursul de Istoria literaturii române moderne, Epoca Conachi*, p. 297.
[11] *Istoria lit. rom. moderne, Epoca Eminescu*, p. 65.
[12] *Idem*, p. 88.
[13] C. *Dobrogeanu-Gherea*, în *Note și impresii*, 1920, p. 154.
[14] *Complectări, loc. cit.*, p. 87.
[15] *Idem*, p. 81.
[16] *Curs de estetică literară*, Iași, 1926, p. 105.

BDD-A1569 © 1967 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:54:08 UTC)

viața scriitorului și reflexele lor posibile în operă, negînd orice rol al biografiei în critica estetică [17], dar considerînd-o un capitol „foarte necesar" în istoria literară.

Cum vedea Ibrăileanu adevărata biografie putem deduce din comentariul său entuziast la apariția *Vieții lui Eminescu*, după ce cu ani în urmă, la curs, regretase lipsa unei biografii adevărate a poetului: „Cartea d-lui Călinescu îți îmbogățește cunoștințele despre Eminescu, îți dă o imagine completă a lui — și plăcerea de a încerca să o retușezi te încîntă ca o operă de artă, fiindcă, în limitele genului ei, este o operă de creație, și în sfîrșit are calitatea eminentă de a te face să gîndești (...). Este operă de creație, în care informația adunată cu diligență și discernămînt, aduce faptele din care rezultă „viața" eroului său, toate faptele, dar numai cele necesare, semnificative. D. Călinescu *știe* să utilizeze izvoarele. D-sa este stăpînul și nu sclavul lor (...). Tot ce se știe despre Eminescu și tot ce știe numai d-sa combinat într-o viziune unică, organică, în imaginea unui om" [18].

Încadrînd opera și biografia într-o explicație estetică și apoi social-istorică, istoria literară devine în concepția lui Ibrăileanu un instrument de cunoaștere profundă și vastă a unei literaturi naționale, a „cauzelor" multiple care au generat-o și i-au dat conformația originală în cuprinsul literaturii universale. Istoria literară se transformă dintr-o juxtapunere nesemnificativă de nume și opere într-un studiu dinamic al evoluției unei literaturi, cu un pronunțat caracter istoric și dialectic.

Cursul de *Istoria literaturii române moderne* predat la Universitatea din Iași, din 1908, *Spiritul critic în cultura românească*, tipărită din 1905 în „Curentul nou" și în „Viața românească", ce stă la baza acestui curs, și alte cîteva sinteze mai succinte dezvăluie imaginea lui Ibrăileanu asupra evoluției literaturii moderne, consolidarea ei, principalele epoci, curente, școli care au caracterizat-o, cu opriri mai îndelungate asupra scriitorilor contemporani. Viziunea sa prezintă erori și lacune, unele destul de grave, dar ea s-a impus, alături de sinteza anterioară a lui N. Iorga, ca una dintre cele mai originale construcții în istoriografia noastră literară și cele care au urmat, chiar cînd au fost făcute de pe alte poziții ideologice sau estetice, n-au putut s-o neglijeze.

---

[17] „Biografia unui scriitor dă un ajutor apreciabil la *explicarea cauzală* a operei lui (...). Dar — și mă gîndesc mai mult la poezia lirică — pentru plăcerea estetică a cetitorului, biografia mai întotdeauna este dăunătore... P. Nicanor & Co, *Biografia* (*Miscellanea*, „Viața românească", XVI (1924), nr. 11, p. 317).

[18] G. Ibrăileanu — G. Călinescu, *Viața lui M. Eminescu*, în „Adevărul literar și artistic", 1932, 619, 16 oct.

BDD-A1569 © 1967 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:54:08 UTC)

Ibrăileanu încearcă mai întîi aflarea mobilurilor interne, a cauzelor primordiale, de natură istorico-socială, națională și chiar temperamentală ale curentelor și școlilor literare.

Încrezător în determinismul său, Ibrăileanu ambiționează să surprindă primele simptome care vestesc apariția unei mișcări, să „explice" și să prevadă ivirea personalităților, să caracterizeze exact o atmosferă culturală și literară. Primele „semne" ale lui Eminescu sînt aflate la Cîrlova, apoi la Alexandrescu și Alecsandri (deși în alt loc îl va considera o „apariție aproape neexplicabilă"); Maiorescu și Junimea nu sînt decît o continuare, în alte condiții, a școlii critice moldovenești de la 1840 (Kogălniceanu, Russo, Alecsandri) care, la rîndul ei, își are rădăcinile în tradiția culturală din Moldova; „epoca" Sadoveanu — Goga, „nu e o noutate, e o continuare" [19]. Mai mult, sedus de posibilitățile metodei, Ibrăileanu se avîntă în schițarea perspectivelor de viitor, făcînd pronosticuri bazate pe „logica istoriei literare", „scoase din premise întemeiate pe învățămintele istoriei" [20]. Cînd e vorba de individualitățile artistice, însă, Ibrăileanu devine mai circumspect, ba chiar capitulează în fața geniului: Eminescu a căzut „ca un meteor", Caragiale „iese din clasificație", „face o figură aparte" etc.

Perspectiva istorică, păstrată cu consecvență, dar implicînd totdeauna aprecierea estetică, permite fixarea exactă, de cele mai multe ori, a locului și valorii fiecărui scriitor în parte. Dar *Istoria* sa nu este și un tablou amănunțit al valorilor artistice și cititorul de azi constată repede lipsa unor sinteze asupra personalităților literare, în ciuda numeroaselor observații de mare profunzime și intuiție critică. La curs, Ibrăileanu a urmărit mai mult fixarea cadrelor, a trăsăturilor comune și a notelor diferențiale. Studiile parțiale ulterioare umplu golurile cursului cu numeroase caracterizări ale artei scriitorului și analize „tehnice" (Eminescu, Coșbuc).

Cele două resorturi care au stat la baza literaturii române sînt, după Ibrăileanu, asimilarea influențelor străine, urmată de emanciparea treptată de sub influențe și absorbirea fondului național (tradiții, poezie populară), sinteza acestor factori (întruchipată cu strălucire de Eminescu) fiind garanția valorii superioare a unei creații („Prin literatura română normală înțelegem acea literatură care s-a influențat de literaturile străine, dar care a asimilat acele influențe organismului sufletesc național — căci aceste două condiții au fost necesare creării literaturii române"...[21]. De aceeea istoria literaturii române este structurată de Ibrăileanu pe urmărirea acestui proces și a momentelor cruciale: influența străină, asimilarea ei necritică

[19] *Cursul de Istoria literaturii române moderne. Epoca Eminescu*, p. 121.
[20] *Cultură și literatură*, 1937, Prefața autorului, p. 4.
[21] *Influențe străine și realități naționale*, „Viața românească", XVII, 1925, 2, p. 274.

BDD-A1569 © 1967 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:54:08 UTC)

și apoi critică (apariția *spiritului critic*), curentul poporan și istoric, pătrunderea poeziei populare în creația cultă pînă la totala asimilare : Eminescu, Coșbuc, Goga, închegarea specificului național al literaturii române — sinteză de cultură europeană și autohtonism. Din această viziune a ieșit preocuparea constantă a lui Ibrăileanu pentru specificul național, cu unele limitări dogmatice.

Pentru că nu a văzut nici o continuitate între literatura veche și cea modernă, de după 1800, în afară de cea a limbii literare, Ibrăileanu considera prima perioadă ca o simplă fază de „receptare" și „asimilare", cu sau fără spirit critic, a influențelor străine, negînd pe nedrept existența oricăror forme de manifestare literară cultă anterioară : „Ce-a moștenit literatura română de la cea veche?... Toate genurile literare din literatura modernă sînt un ecou al literaturilor străine, mai ales al celei franceze, nu-s o continuitate a literaturii vechi (...). Un singur lucru ne-a rămas : limba literară de azi e limba veche, sau cel puțin aceasta e baza ei" [22].

Consecvent părerii că marile personalități domină mișcarea literară, Ibrăileanu denumește epocile după scriitorii considerați reprezentativi : epoca Conachi (1800—1830), epoca Alecsandri (1830—1840), și (1840—1880), epoca Eminescu (1880—1900) și epoca Sadoveanu—Goga (după 1900).

Trecerea treptată, realizată prin cîțiva poeți și îndrumători culturali (Iancu Văcărescu, Vasile Cîrlova, Gh. Asachi, Eliade), la epoca modernă va fi urmărită peste tot, conform ideilor din *Spiritul critic*..., pe provincii, cu sublinierea revoluționarismului politic al Munteniei (cu reflexe lirice în poezie) și a spiritului critic în Moldova (cu efecte în proza obiectivă, mai ales).

Fără a fi stimulată de prejudecăți îngust regionaliste, teza lui Ibrăileanu din *Spiritul critic* își dezvăluie vulnerabilitatea cînd depășește domeniul istoric, privind condițiile diferite de evoluție a provinciilor românești (unde observațiile sale sînt, de cele mai multe ori, valabile) și intră pe terenul mai nesigur al trăsăturilor temperamentale deosebite ale muntenilor și moldovenilor. De aici, o serie întreagă de exagerări, caracterizări forțate și minimalizări, toate comentate pe larg de exegeții lui Ibrăileanu [23]. Și totuși, *Spiritul critic în cultura românească* rămîne opera sa reprezentativă, în sensul că aici și-a dat măsura originalității ca istoric literar și pasionat dialectician al ideilor de sociologie literară. Ca pe direcția unui cîmp magnetic, faptele de cultură și de istorie literară se ordonează într-o logică perfectă, care pare de o evidență indiscutabilă și ușor de sesizat. Autorul lansează, una după alta, serii de caracterizări comune și note diferențiale, care grupează ideile într-o argumentație captivantă.

[22] *Cursul de istoria literaturii române moderne. Epoca Conachi*, p. 12—13.
[23] Vezi, îndeosebi, Al. Piru, *G. Ibrăileanu*, 1967, cap. *Istoric și critic literar*.

BDD-A1569 © 1967 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:54:08 UTC)

În planul estetic, preocuparea istoricului literar Ibrăileanu este de a urmări formarea conștiinței artistice în literatura română, *progresul* și evoluția ei „ca artă". Epoca 1840—1880 e apreciată ca fiind lipsită de conștiință artistică, literatura nu are suficientă autonomie, ci e legată și subordonată activității politice. Conștiința artistică și specializarea apar abia la scriitorii de după 1880, îndeosebi la Eminescu și Caragiale. Ei sînt „literaturiști" pentru că „disprețuiesc pe toți oamenii care nu sînt scriitori și mai cu seamă, care nu gustă literatura" [24]. „Scriitorul de la 1880 — conchide Ibrăileanu — creează, pe cînd cel de la 1840 face propagandă. Cel dintîi nu-și poate ascunde tendința, iar cel de al doilea pleacă de la ea, o îmbracă în haina artei [25]. „Specializarea" scriitorilor este însoțită de diversificarea personalităților scriitoricești, apar mai multe „feluri" de scriitori, ceea ce este o nouă mărturie de progres al literaturii, pentru că „cu cît o societate este mai civilizată, cu atîta în sînul ei diversitatea e mai mare, cu atît există mai multe curente sociale ori de idei, cu atîta deci, pot fi mai multe școli literare" [26].

O observație interesantă a lui Ibrăileanu este semnalarea apariției tipului de scriitor-intelectual, după 1880, definit astfel: „Intelectualul (...) e omul care-și pune problema vieții între altele, și mai cu seamă omul pentru care gîndirea e mai reală decît realitatea concretă..." [27], motiv de retragere în propriul său univers.

*

Galeria scriitorilor care alcătuiesc istoria literaturii române, așa cum o vedea Ibrăileanu, este dominată de Eminescu și Caragiale, opera lor fiind, fără întrerupere, o preocupare centrală de-a lungul întregii sale activități. Deși nu realizează nici o biografie propriu-zisă, bine documentată, cu intenția de a reconstitui „omul" (am văzut ce credea despre metoda biografică), Ibrăileanu privește activitatea și creația celor doi scriitori din unghiuri multiple: estetic, cultural, sociologic, politic, — și tratarea parțială la cursuri și în articole se adună, totuși, într-o viziune monografică.

Prin Ibrăileanu, cunoașterea lui Eminescu a depășit explicația sociologică a lui Gherea și cea estetică, atemporală a lui Maiorescu. În *Spiritul critic...*, Eminescu are un loc distinct, determinant, în evoluția ideologiei literare românești, deși ca poet, crede Ibrăileanu, „a căzut în sărmana noastră literatură de la 1870 ca un meteor din alte lumi" [28]. La curs, sînt fixate etapele creației și este discutată pe larg

[24] *Curs de Istoria literaturii române moderne. Epoca Eminescu*, p. 27.
[25] *Idem*, p. 31.
[26] *Literatura și societatea* „Viața românească", VII, nr. 7—8, p. 157.
[27] *Curs de Istoria literaturii române moderne. Epoca Eminescu*, p. 38.
[28] *Mihail Eminescu*, în *Note și impresii*, Iași, 1920, p. 180.

BDD-A1569 © 1967 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:54:08 UTC)

dificila chestiune a „postumelor", însă cele mai subtile observații le aflăm în studiul din *Note și impresii* și în analizele „tehnice" *(Note asupra versului)*, unde Ibrăileanu surprinde cîteva din trăsăturile cele mai intime ale farmecului eminescian; „Această poezie de sentimente generale, exprimată printr-un material de imagini strict necesar, prin textul cel mai scurt cu putință, are puterea sugestivă a muzicii. Ca și muzica, poezia lui Eminescu, prin sentimentul ei general, prin lipsa ei de subiect și de ocazional, îți transmite cu cea din urmă intensitate o stare emoțională generală, pe care o umpli cu propriile-ți sentimente, pe care o colorezi cu propriile-ți evenimente sufletești (...) Ca și muzica, poezia lui Eminescu scoate din enormul inconștient stări nebănuite de suflet, pe care le lasă cu nelămuritul lor și, exprimînd inexprimabilul, ne face cunoscut, în clipe de fulger, profund sufletul nostru" [29].

Ibrăileanu a urmărit deseori ecourile poeziei lui Eminescu la poeții care l-au urmat *(Curentul eminescian)* și felul cum a fost receptată opera în diferite momente ale istoriei noastre literare.

Creația lui Ion Luca Caragiale, și el un *moment* în evoluția *spiritului critic*, se bucură de o foarte amplă explicație sociologică, iar în planul artei, este considerată un „stadiu nou" în proza obiectivă românească, autorul fiind socotit „cel mai mare creator de viață din întreaga noastră literatură" [30]. Din acest punct de vedere a cercetat, cu rezultate remarcabile, tipologia comediilor și semnificația ei socială, sursele comicului caragialean și cîteva procedee artistice esențiale.

Din literatura veche, ignorată programatic, este pomenit în treacăt Dosoftei, iar cronicarii și Dimitrie Cantemir sînt scoși din sfera literaturii. Ibrăileanu va arăta, totuși, o remarcabilă înțelegere față de reprezentanții Școlii Ardelene și nu va neglija, nici la cursul de literatură, activitatea culturală sau de îndrumare a lui Asachi, Lazăr, Eliade, Kogălniceanu și, mai ales, Alecu Russo, pentru care a avut o deosebită admirație și cu care își descoperea, se pare, afinități spirituale. A insistat apoi, frecvent, asupra importanței lui Vasile Cîrlova pentru evoluția poeziei românești și va încerca să dovedească, cu unele exagerări, că poetul a anunțat prin cele cinci poezii ale sale tot atîtea motive ale poeziei românești de mai tîrziu.

După marii clasici, un interes deosebit a arătat Ibrăileanu pentru Vasile Alecsandri, deși îl aprecia în mică măsură ca poet. Preocuparea pentru criticul social (în *Spiritul critic...*), ampla analiză a întregii opere literare (în cursul *Epoca Alecsandri)* și a concepțiilor lingvistice și estetice însumează cea mai completă sinteză la

[29] *Mihail Eminescu*, în *Note și impresii*, Iași, 1920, p. 85.
[30] *Caragiale, (Cînd a împlinit șasezeci de ani)*, în *Note și impresii*, 1920, p. 229.

BDD-A1569 © 1967 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:54:08 UTC)

acea dată, asupra scriitorului. Ca și Maiorescu, Ibrăileanu vede însemnătatea lui Alecsandri „prin suprafața operei și prin contribuție la agitarea și rezolvarea tuturor problemelor culturale și literare ale vremii sale" [31].

Despre Creangă, fără a intra în detalii de analiză, Ibrăileanu va emite păreri profunde privind specificul artei sale, încadrîndu-l alături de Alecsandri, Negruzzi, Coșbuc, Brătescu-Voinești, Duiliu Zamfirescu, în grupul „scriitorilor clasici" din literatura noastră.

Din perioada de după 1900 reține îndeosebi pe Brătescu-Voinești, Sadoveanu, Oct. Goga, despre care face numeroase considerații istorico-literare. Poezia „nouă" a respins-o, în genere, nevăzîndu-i justificarea în tradiția literară românească.

Sumarul Istoriei literare concepute de Ibrăileanu are cîteva lacune serioase, explicabile fie prin faptul că istoricul literar era el însuși angajat ca critic sau ideolog în mișcarea literară a vremii, fie prin lipsa de aderență la specificul unui anumit scriitor.

B. P. Hasdeu e abia pomenit în unele pasaje lăturalnice și se poate spune că Ibrăileanu l-a neglijat total. Sînt minimalizați I. Heliade-Rădulescu, și mai ales, N. Filimon. Neacceptat, deși apreciat ca poet valoros, Macedonski e socotit „cam exotic prin imitarea și transplantarea la noi a unei poezii străine" [32].

În genere, scriitorii „nereprezentativi" pentru o epocă sau nu de primă mărime nu reține prea mult atenția lui Ibrăileanu. Ei se înșiră cuminți, ca pe o ață fixată de istoricul literar, se încadrează docili într-o schemă, goliți, în bună măsură, de originalitatea lor, de existența lor artistică irepetabilă; par născuți numai să umple un loc dinainte stabilit într-o serie anume de scriitori. Aici determinismul și sistematizarea își arată reversul lor. Ibrăileanu era, se pare, conștient de aceasta și introducea în „clasificații" numai scriitori obișnuiți, cei mari rămînînd în afara „clasificațiilor", dominînd o epocă.

Cum este și de așteptat, G. Ibrăileanu a schițat și momentele dezvoltării criticii literare românești. Evoluția *spiritului critic* și mai ales acțiunea lui Alecu Russo, Kogălniceanu și apoi Titu Maiorescu (în prima perioadă) explică și apariția criticii literare „propriu-zise" marcată, după părerea lui Ibrăileanu, de articolele lui Maiorescu de după 1880, despre Eminescu și Caragiale.

Titu Maiorescu, reprezentant de seamă al criticismului moldovenesc, a îndeplinit o misiune de mare importanță: „aceea de a scoate literatura din slujba politicii și de a ajuta la crearea conștiinței artistice a scriitorilor și a bunului gust al cetitorilor" [33]. Atitudinea lui Maio-

[31] V. *Alecsandri, Note și impresii*, 1920, p. 175.
[32] *La moartea lui Alex. Macedonski, Scriitori români și străini*, Iași, 1926, p. 160.
[33] T. Maiorescu, în *Note și impresii*, 1920, p. 140.

BDD-A1569 © 1967 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:54:08 UTC)

rescu, crede Ibrăileanu, este exclusiv a unui critic literar, care privește opera numai „din punct de vedere al absolutului estetic" [34] și, deși îngustă, lipsită de perspectivă istorică, această atitudine a fost utilă atunci, pentru că trebuia redat literaturii „caracterul ei autonom de artă" [35]. Greșește însă, autorul *Spiritului critic...* cînd contestă „actualitatea" criticelor lui Maiorescu, cu excepția „cîtorva observații psihologice asupra lui Eminescu..." [36], nesesizînd valabilitatea atitudinii critice maioresciene în orice moment al evoluției culturii noastre.

Pe C. Dobrogeanu-Gherea, alt „moment al criticii moldovenești", Ibrăileanu l-a opus în multe privințe lui Maiorescu, fără să cadă însă în greșeala, destul de frecventă la alții, de a-i situa pe poziții ireductibile. Gherea este considerat fondatorul „criticii științifice" la noi, prin care Ibrăileanu înțelege o critică a „cauzelor" (deterministă), îmbinată cu critica psihologică. Limitele concepției critice gheriste sînt căutate în prea marea importanță acordată factorului social și neglijarea eredității și temperamentului, adică a datelor individuale ale fiecărui artist.

Ca și la Maiorescu, absența criteriului istorico-literar este constatată și la Gherea, la care însă și esteticul, este „pe ultimul plan" [37].

Sintetizînd cu claritate cele două poziții, G. Ibrăileanu se delimitează el însuși de înaintași și optează pentru o critică completă, din perspectivă istorică.

*

Ibrăileanu a cultivat cu precădere, de-a lungul activității sale, cîțiva reprezentanți de seamă ai criticii franceze (Sainte-Beuve, H. Taine, Brunetière, Guyau, Hennequin, Thibaudet), i-a citat adeseori, dar e remarcabilă independența gîndirii sale față de aceste nume de mare autoritate. Ideile lor provocau criticului român amendări, completări, transformări din cele mai originale și, întotdeauna, imediata aplicare și verificare pe terenul literaturii naționale.

Se încheagă astfel în activitatea sa o istorie a literaturii române, a cărei evoluție este văzută dintr-un unghi propriu, cu sistematizări, diviziuni și judecăți de valoare originale.

Ceea ce constituie o trăsătură esențială a profilului de istoric literar al lui G. Ibrăileanu este bogăția ideilor și problemelor întîlnite în studiile și cursurile sale, intrînd și el, cu strălucire, în definiția

[34] *T. Maiorescu*, în *Note și impresii*, 1920, p. 141.
[35] *Idem*, p. 141.
[36] *Idem*, p. 144.
[37] *C. Dobrogeanu*, în *Note și impresii*, 1920, p. 154.

BDD-A1569 © 1967 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:54:08 UTC)

intelectualului pe care am citat-o. Fiecare scriitor, dar mai ales cei mari, „îi ridică probleme", fiecare operă îi provoacă serii întregi de considerații generale, observații dintre cele mai diverse și mai neașteptate. Acestea, la rîndul lor, generează cercetări tematice, izolarea unor motive literare dominante, toate, deși lipsite de aprofundare sistematică, bogate în sugestii dintre cele mai fertile.

Urmărind cursul său despre cele trei perioade ale literaturii române, constatăm că se pot detașa cercetări aproape de sine stătătoare, cum ar fi : imaginea țăranului în literatura română, oglindirea trecutului, femeia în literatură (cu referințe la scriitorii ruși și francezi), natura reflectată în artă, raportul istoric dintre literatura populară și cea cultă sau, mai ales, formarea ideii de naționalitate în cultura și literatura română.

La fel, Ibrăileanu are numeroase observații privitoare la evoluția genurilor literare la noi, unele sugerate de Brunetière *(L'Evolution des genres)* : apariția poeziei lirice, evoluția nuvelei românești, cauzele slabei dezvoltări a romanului nostru și perspectivele lui etc.

G. Ibrăileanu nu a fost, deci, un istoric literar de tip erudit, scormonitor de arhive și de manuscrise inedite, deși a avut nostalgia unor astfel de întreprinderi [38]. N-a avut nici răgazul, nici condiții pentru aceasta, dar rareori generaliza fără să pornească de la cunoașterea în amănunt a datelor de istorie literară. Vocația sa era sinteza vastă, reducerea unui număr imens de fapte la esență, urmărirea dialectică a evoluției literare, prin curente, școli, tendințe, însoțite de explicația socială și psihologică. Ibrăileanu este în istoria noastră literară un creator de perspective. Schimbînd unghiul de vedere, el reface de fiecare dată, pasionat, evoluția literaturii pe plan social, cultural și artistic, încheind cu încercarea temerară de a întrevedea impunerea literaturii române în cuprinsul literaturii universale. Unele din aceste priviri de la mare altitudine le-a dezvoltat în cercetări de amploare, ca *Spiritul critic în cultura românească*, altele au rămas la stadiul de idei valabile și astăzi și apte de a stimula cercetări inedite.

E interesant că „Taine al nostru", cum l-a numit G. Călinescu, care a trasat ca nimeni altul linii de evoluție bazate pe cel mai riguros determinism, a reușit să evite, de cele mai multe ori, căderea în dogmatism. L-a ferit de aceasta marea sa mobilitate spirituală, conștiința relativității oricăror scheme prestabilite.

În ciuda angajării sale într-un *anumit* curent și pentru o *anumită* literatură, G. Ibrăileanu aspira spre înțelegerea și justificarea tuturor tendințelor literare, cu condiția prezenței talentului autentic : „... nimene nu poate face abstracție de nici o manifestație literară pentru că orice școală sau curent este un fenomen tot atît de real și de legi-

[38] I. Șiadbei, *G. Ibrăileanu, istoric literar*, „Viața românească", XXVIII, 1936, nr. 4—5.

BDD-A1569 © 1967 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:54:08 UTC)

tim ca oricare altul" [39]. În acest caz, idealul istoricului literar este „obiectivitatea omului de știință", necesitatea și capacitatea de a se transpune „în cît mai multe stări sufletești, în cît mai mulți oameni, spre a-i înțelege din punctul lor de vedere, spre a analiza „frumosul" din punctul de vedere al concepției lor, al frumosului lor" [40].

Cu G. Ibrăileanu, istoria literară se consolidează la noi ca un domeniu de cercetare bine precizat, în vecinătate și strînsă relație cu critica literară, cu metode și principii clare, cu obiective superioare și multiple dintre cele mai ambițioase.

G. IBRĂILEANU — HISTORIEN LITTÉRAIRE

RÉSUMÉ

L'étude réalise d'abord une synthèse des conceptions de G. Ibrăileanu sur l'objet et les méthodes de l'histoire littéraire, en révélant les idées de G. Ibrăileanu concernant le rapport entre l'histoire et la critique littéraires, entre l'écrivain et la société, ainsi que le rôle de la biographie dans l'histoire littéraire.

Tenant compte des idées maîtresses qu'on peut dégager des études de G. Ibrăileanu et surtout du *Cours d'histoire de la littérature roumaine moderne*, fait par Ibrăileanu à l'Université de Iassy, l'auteur analyse ensuite la formation, dans l'activité de l'historien littéraire, d'une perspective originale sur l'évolution de la littérature roumaine.

La dernière partie de l'étude essaye de réaliser le profil de Ibrăileanu en tant qu'historien littéraire.

[39] *Caracterul specific național în literatura română*, în *Cultură și literatură*, 1937, p. 28.

[40] *Idem*, p. 28.

BDD-A1569 © 1967 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:54:08 UTC)